

## 1843 YILI - ŞÜPHENİN BEDELİ

1843 yılı Kafkasya'nın fethinde özel bir yıl oldu. Ocak ayında, Müstakil Kafkas Kolordusu kumandanlığı makamına piyade generali Golovin'in yerine Yaver-General Neidgart atandı. Her iki general de tarihçilerce 14 Aralık 1825 olayları (o tarihte reform talebiyle başlayan Dekabrist ayaklanması kast ediliyor.-ç.n.) dolayısıyla iyi tanınırlar. O sırada hafif hassa piyade tugayına kumanda etmekte olan Golovin sebat ve kararlılığıyla isyanın bastırılmasına önemli ölçüde yardımcı olmuştu, kurmay başkanlığı gibi önemli bir makamı işgal eden Neidgart ise şaşılacak derecede uyuşuk davranmıştı. Bu görev değişikliğinde, ileride göreceğimiz gibi prensipal bir anlam vardı...

Kırk yıldır devam eden Kafkas savaşı pahalıya mal oluyordu. İmparatorluğun bütçesi çoktandır perişan haldeydi, İmparator Nikolay'ın kafasında sürekli olarak düşmanın kalbine yöneltilecek ani bir vuruşla savaşı bitirmek gibi, baştan çıkarıcı bir fikir dolaşıyordu. Petersburg'dan bakınca bu pekala mümkün görünüyordu.

Yermolov'un istifasından ve Kont Paskeviç'in kısa süreli naipliğinden sonra her bir-iki yılda bir değiştirilen Kafkas Kolordusu kumandanları, Yermolov döneminde onun en yakın yardımcısı General Velyaminov tarafından tasarlanan stratejinin askeri açıdan değerinin farkındaydılar. Bu strateji, planlı bir kademeli ilerlemeyi, dağ ormanlarında askerlerin aullara (aul: köy, kırsal yerleşim alanı, barınak-e.n) ulaşmasına imkan veren geniş şeritler halinde ağaçların kesilmesini, itaat etmeyen kabilelerin – özellikle Çeçenlerin – kendilerini besleyebilecek topraklardan kovulmasını, hayvanların çalınmasını, direnen aulların yıkılmasını ve yaş ve cinsiyet gözetmeden halkının yok edilmesini öngörüüyordu. Eşzamanlı olarak ele geçirilen sahalarda bu sahaları karşı hücumlardan koruyacak bir kaleler sistemi kuruluyordu.

Fakat sabırsız Petersburg, Kafkas generallerini ısrarla kama vuruşla-

rına, düşmanın ana dayanak noktalarının ele geçirilmesi, liderlerinin esir edilmesi, dağlıların direnç iradesinin bastırılması amacıyla ülkenin derinliklerine seferler düzenlemeye zorluyordu.

Başka stratejik programlar hiç tetkik edilmiyordu. Bu daha sonra gelecekti.

Kırkılı yılların başında, tüm Çeçenistan'ı tutuşturan büyük isyandan sonra, o tarihe kadar Rus orduları için göreceli olarak başarılı geçen savaşta, bir kırılma noktasına gelinmişti. Durumu düzeltmek için çok tecrübeli General Grabbe 1842 yılı yazında Şamil'in ikametgahı olan Dargo auluna güçlü bir atak yapmayı denedi. Ama, daha seferin dördüncü gününde müfreze Çeçen ormanlarına saplanıp kaldı ve geri dönmek zorunda kaldı.

Kafkasya'daki Rus sefer müfrezelerinin geri çekilmesi her zaman operasyonun en zor kısmını teşkil etmiş ve muazzam kayıpları beraberinde getirmişti. Daha hedefe yaklaşmadan Grabbe 60 subay ve alt rütbelerden yaklaşık 1.700 kayıp vermişti... Hadiseler öyle gelişti ki, bozguna uğrayan müfrezenin geri döndüğü sırada Savaş Bakanı Çernişev de Kafkasya'da bir teftiş gezisi yapmaktaydı. Şahit olduğu şey, onu sarstı ve cezalandırma seferi stratejisinin faydasızlığına ikna etti. Onun raporundan sonra Nikolay, saldırı hareketlerine son verme ve belirsiz bir süre için ele geçirilen yerlerin elde tutulmasıyla yetinme emri verdi. Bu tabii ki Petersburg'un kafa karışıklığına işaret ediyordu. Ve, imparatorluk hükümeti gelecek 1843 yılını bir "deney yılı" yapmayı denedi. Bu süre içinde çıkmazdan bir çıkış yolu bulabilmek için "ne savaş ne barış" sisteminin bir varyantı olarak bir ara verme yılı...

Bu özel yıl, kapsamlı askeri hareketler arasındaki bu ara dönem, savaşan tarafların psikolojisini inceleme, askeri hayatın rutin sürecini -olağanüstü durumlar dışında- görme ve bu sürecin korkunçluğunu ve çaresizliğini anlama imkanı vermektedir...

Savaş bakanlığı arşivlerinde 1843 yılı başına tarihlenen "Müstakil Kafkas Kolordusu kumandanının Kafkas hattının sağ kanadındaki birliklerden Başilbeylerin topraklarına sefer kuvveti sevkine dair raporunun dosyasından bir tezkere"<sup>89</sup> başlıklı bir belge günümüze kadar gelmiştir. Ocak ayından Ağustos'a kadar gelişen ve bir trajediyle noktalan, Petersburg'un bir ara verme ve daha az zahmetli ve daha etkili bir fetih stratejisi seçeneği umudunu gömen mevzu işte bu "Tezkereden" başlamaktadır.

"Tezkere" şöyle diyor:

<sup>89</sup> Bu bölümde gösterilen tüm belgeler Rusya devlet tarih arşivinde muhafaza edilmektedir – F. 1268, op.1, yed.hr.425

“Karadeniz sahil hattı kumandanının teklifiyle Müstakil Kafkas Kolordusunun eski kumandanı piyade generali Golovin, Tümgeneral Gurko’ya 18 Aralıkta (1842 yılı – Y.G) Teberda ırmağının zirvelerine yerleşmiş olan Tsebelda (Tsabal/Abhazya-e.n.) abreklerinin bulunduğu yerin öğrenilmesi ve başarı ihtimali varsa bunların yakalanması veya, en azından Tsebelda’da huzuru bozan haydutların yatağını yok etme talimatı verdi.

Diğer taraftan, Yaver-General Anrep geçen yılın 22 Aralığında bu abreklerin Sohum’dan Maramba’ya giden nakliye araçlarına yaptıkları başarılı saldırıyı rapor ederken, firari Marşaniya (Marşan-e.n.) prenslerine karşı Kafkas hattı tarafından acil ve hızlı bir tarama hareketi yapılması gerekliliğini tekrarlamıştı.

Bunun neticesi olarak Müstakil Kafkas Kolordusu kumandanına, bu yılın 8 Ocağında Devletli İmparatorun kendisini bu konuyu Labinsk hatındaki mevcut durumla ve orada önerilen girişimlerle birlikte değerlendirmekle görevlendirdiği bildirildi. Bu değerlendirme neticesinde hassa yaveri General Neidgart, Tümgeneral Gurko’ya kendi uygun göreceği gerekli talimatı vermeli idi.

Bu Yüksek iradenin yerine getirilmesi için hassa yaveri Neidgart, 27 Ocak tarihinde Tümgeneral Gurko’dan, piyade generali Golovin’in talimatı göre aldığı tedbirleri değerlendirmesini talep etti. Aynı zamanda Tsebelda prenslerinin yatağını yok etmenin faydalı olacağını düşünen ve bunlara karşı yapılacak başarılı bir kış taramasının tüm yörede bizim lehimize bir etkisi olacağını hesaplayan hassa yaveri Neidgart, Tümgeneral Gurko’ya bu işin nihai hazırlıklarına hemen başlaması ve eğer yerel ahvalin değerlendirilmesinden sonra bu teşebbüsün kesin bir başarıyla uygulanması mümkün görülürse, kesin bir tarihte harekete geçme talimatı vermesini teklif etti.

Bu belgenin ekindeki raporda hassa yaveri Neidgart, Başılbeylerin topraklarına yapılacak kış seferiyle ilgili olarak General Gurko’ya verdiği son kararları rapor etmektedir.”

İlk bakışta tamamen vazife ile ilgili bu metin, aslında gizli manalarla doludur.

Birincisi, metin Kafkas generallerinin kibarca “tarama” olarak adlandırdıkları, sadece taktik anlamı olan kısmi ceza seferleri uygulamasından vazgeçmelerinin imkansızlığını gösteriyor.

İkincisi, teferruatta bile Petersburg’a olan bağımlılığı ortaya seriyor:

## KAFKAS ATLANTİSİ

nakliye arabalarını soyan abreklerle karşı yapılacak bir polis operasyonu için, binlerce verst uzaktaki başkent in onayını almak gerekiyor.

Üçüncüsü, bu kuru resmi yazıda satır aralarında karmaşık ve gergin insan ilişkileri göze çarpmaktadır.

Her ne kadar Golovin Kafkas Kolordusu kumandanlığından alındığı zaman, “cesareti” için elmaslı altın kılıç ve “o yörede huzur ve düzen in sağlam şekilde tesisi” davasındaki hizmetlerini öven bir imparator berati almış olsa da, görevini başarmak şöyle dursun, Petersburg’un talimatlarını uygulamaya çalışırken pek çok çam devirdiği belli idi. Kayıplar aşırı derecede yüksekti. Kafkas hattının sadece sol kanadında dört yıl içinde 3 general, 40 üst rütbeli subay, 393 alt rütbeli subay ve 7960 er ve erbaş kayıp verilmişti. Rus orduları tarafından kontrol edilen saha daralmıştı. Huzur ve düzen in lafı bile edilemezdi. Her ne kadar Golovin 1847 yılında Riga, Estlandiya, Kurlandiya ve Liflandiya genel-valiliği sırasında sansürün izni olmaksızın(!) Riga’da basılan, Kafkasya’daki görev yıllarına dair geniş anılarında suçu diğerlerine, özellikle de Grabbe’ye yıkmaya çalışsa da, hem kendisi ve hem de çevresindekiler Rusya’nın 1843 yılında Kafkasya’da onun, Golovin’in yardımıyla hangi noktaya geldiğini anlıyorlardı.

Tsebelda taraması, sorumluluğunu yeni kumandanın taşıyacağı ilk operasyondur ve, halefinin tasarısını gerçekleştirmeye girişirken, General Gurko’dan “başarı için kesin umut” garantisi talep ederken yaptığı gibi, histeri boyutlarına varan aşırı ihtiyatlılığını gözler önüne seriyordu.

Daha sonra olanlar, genelde Kafkas savaşı ve özelde de bir geçiş yılı olan 1843 yılı için karakteristiktir.

“Savaş Bakanı Sayın Yaver-General ve  
Şövalye Prens Çernişev’e  
Müstakil Kafkas Kolordusu Kumandanı  
Yaver-General Neidgart’tan”

## Rapor

15 Şubat tarih ve 609 sayılı raporun ekinde Kafkas hattı ve Karadeniz kumandanının 201 nolu raporunun kopyasını ve bunu müteakip yayınladığım 589 nolu emirnameyi Ekselanslarına takdim ederim. Tümgeneral Gurko’ya Tuğgeneral Bezobrazov kumandasında, Başılbayların toprakla-

rında yapılacak tarama için bir müfreze teşkil edilmesine neden mücade ettiğimi Size arz etmek istiyorum.

Bundan sonra Tümgeneral Gurko, 23 Şubat tarih ve 269 sayı ile bana yazdığı raporda Kafkas hattı sağ kanat kumandanının Zelençuk ırmağının yukarı kısımlarına yapmayı tasarladığı gizli ve ani hareketin gerçekleşmediğini rapor etti. Birliklerin toplanması gizli tutulamadığı için bu girişim amacına ulaşamazdı ve bu taramanın başarılı olabileceği konusunda umudunu yitiren General Bezobrazov gizli akın yerine 11 bölük, 8 top ve 1000 Kazaktan müteşekkil bir kuvvetle Büyük Zelençuk boyunca yukarıya doğru açık bir hareket yapmaya karar verdi. Harekatın amacı hem kalenin kurulması planlanan yeri görmek ve ara postalar için yer seçmek ve hem de Başılbayları firari rehineleri teslim mecbur etmek, reddetmeleri halinde onlara duruma göre mümkün olan zararı vermektir.”

Anlaşılan Nikolay’ın savunmada kalınmasına dair genel stratejik kararına rağmen, generaller hem akın planlıyor ve hem de hasım dağılı kalelerin topraklarında yeni kaleler inşa ediyorlardı. Barışa ve itaate zorlamak için kullanılması planlanan metotlar aynıydı. “Mümkün olan zararı vermenin” ne demek olduğunu, savaşa katılan subaylar anılarında şöyle yazıyorlar:

“Müfreze aulları yakmak üzere orman patikalarından dağlara doğru ilerlerdi. Bu, Kafkas savaşının en çok göze çarpan, en “şiirsel” kısmıydı. Aula mümkün olduğu kadar ani yaklaştırmaya ve onu hemen yakmaya çalıştık. Sakinlerden kaçabilen canını kurtarırdı.”

Ama bu dönemde olaylar düzlemi Ruslar için son derece gayrimüsaite bir yeni veçhe almıştı. Yitirilen inisiyatif bir psikolojik dağınıklık yaratıyor ve bu iki durum, her hangi bir aktif girişimi önceden başarısızlığa mahkum ediyordu. Galiba tüm savaş yılları boyunca emperyal saldırının krizi, kendi prensipal kusurunu hiçbir zaman bu ara senede olduğu kadar bariz ve anlaşılır bir şekilde ortaya sermemişti. Görünüşte bir felaket olmamıştı ama, Rus generallerinin tüm hareketleri küçük durumların – savaşın genel boyutlarıyla kıyaslandığında – örümcek ağlarına takılıyordu. Bu, Petersburg ve Tiflis’in kararsızlığının, başarı ihtimalinden şüpheye düşmesinin tecessüm etmiş, maddeye dönüşmüş haliydi...

“Birliklerimizin Kuban’ın ardına yapacakları hücum harekatında yapılan değişikliklere dair Ekselanslarına sunacağım rapor hazırlanmıştı ki – diye devam eder Neidgart - özel ulak vasıtasıyla Kafkas hattı ve Karadeniz orduları kumandanının 2 Mart tarih ve 327 nolu raporunu aldım. Raporun ekinde sağ kanat kumandanının 27 Şubat ve 1 Mart tarih ve birçok ekle birlikte gönderilmiş 126, 127 ve 128 numaralı raporlarının kopyası mevcuttur. Bunlardan çıkardığım sonuçlar aşağıdadır.

Bezobrazov’un yukarıda bahsedildiği şekilde birlikleriyle Kuban ırmağına gelmesinden sonra, Büyük Zelençuk boğazı boyunca yukarıya doğru ilerlediler ve eski Yarsakan kalesinin 30 verst yukarısına vardıklarında, Uzun Orman ve Belaya nehri arasında kalabalık bir dağlı grubunun büyük kuvvetlerle toplandığına ve Labinskaya alayının stanitsasına veya Yust-Labinskiy bölgesine bir akın yapmak niyetinde olduklarına dair güvenilir bir haber aldılar. Tehdit altındaki noktalara yakın olabilmek için kumandan, Başılbalara karşı harekatı daha uygun bir zamana erteledi ve müfrezeyle Urup vadisine geçti, birliklerin kumandası altındaki müfrezede toplanması neticesinde, Kuban hattının büyük kısmı neredeyse savunmasız kaldığından dolayı ve mevcut şartlar, hattın birliklerin çekildiği kısmındaki gediğin hemen kapatılmasını gerektirdiği için, bunun en doğru karar olacağını düşündü.

Urup boyunca aşağıya doğru ilerlerken, dağlıların toplanma noktasından ayın 25’inde hareket etmek niyetinde oldukları yönünde bir haber alındı, ama bunun aslı çıkmayınca birlikleri yormadan baskını bekleme imkanına sahip olmayan Tuğgeneral Bezobrazov, Proçnyı Okop’tan Batpaşinskiy’e kadar Kuban’ın savunması için müfreze bünyesinde bulunan piyadeyi oraya sevk etmeye, süvari ile de Laba’ya geçip civardaki stanitsalarda bulunan bölüğü toplayarak düşmana karşı yürümeye karar verdi. Ama, ayın 26’sında Aşağı Sultanovskiy aulundan Urupskaya stanitsasına geçerken attan düştü ve omuz kemiği kırıldı. Artık müfreze ile ilerleyecek durumda olmayan ve bu tehlikeli ahvalde sınırlarımızı koruma görevini devredeceği kimse olmadığı için, general ilk kararını değiştirdi ve hem Labinskaya’nın ve hem de üst Kubanskaya hattının layıkıyla savunulması için 4 Hat Kazak sotnyasını iki koşulu topla birlikte Voznesenskaya stanitsasına, gene iki topla birlikte 6 sotnyayı Çaşlıkskaya stanitsasına sevk etti, Labinskaya hattında konuşlanmış birliklere gerektiğinde yardım etmek üzere Urupskaya’da bırakılan üç bölük hariç olmak üzere, müfrezeyi teşkil eden diğer birliklerle de Nadkubanskıe stanitsalarını ve onların yedeklerini takviye etti.

Bu üst rütbeli subay 1 Mart tarihli ve 273 ve 275 sayılı iki raporla sağ kanat kumandanına, dağlıların yaklaşık 7 bin kişilik bir kuvvetle 28 Şubat'ta Mahoşevskiy kalesinin karşısında dağdan indiklerini, kalenin 5 verst yakınında kamp kurduklarını ve Laba'ya 150 kişilik bir grup yollayarak, müzakere etmek için kendilerine bir tercüman gönderilmesini talep ettiklerini rapor etti. Bunu müteakiben Albay Vilde'nin gönderdiği tercümanı ve hafiyeyi güruhun liderlerinin yanına getirdiler. Kendilerine, hiçbir hasmane niyetleri olmadığı, ama Tuğgeneral Bezobrazov'dan Kuban boyunca oturan Nogayları beraberlerinde götürmek için izin istemeye geldikleri söylendi. Hafiyenin ifadesine göre bu güruhta Prens Berzak (Hacı G. Berzeg-e.n.) liderliğindeki Wubıhlar ve Abazehler ve keza Kaplan Girey Aytek ve firari sotnik (sotnyaya kumanda eden subay-ç.n.) Parşçikov bulunuyor. (İlginç bir ayrıntı – akınlarda Rus firarilerinin katılımı. Üstelik sotnik rütbesi Kazak birliklerinde ordudaki mülazım rütbesine denk geliyordu –Y.G.)

Düşmanın gelişinden haberdar edilen Labinskaya hattının tüm stanitsa ve kalelerinde derhal emniyet tedbirleri alınmıştı. Dağlılarsa, Mahoşevskaya kalesi civarında geceledikten sonra ertesi gün, Mart'ın 1'inde Laba boyunca yukarıya doğru ilerlediler ve daha sonra alınan bilgilere göre Voznesenskaya stanitsasına yöneldiler.

Bu bilgi Mart'ın 2'sinde Stavropol'e iletili. Tümgeneral Gurko hemen Volinsk piyade alayının 2. ve 3. bölüklerini, iki top ve Stavropolskiy alayının dahili stanitsalarının görevli tüm Kazaklarıyla beraber Nevinnomskaya ve Borsukovskaya stanitsalarına sevk etti, kendisi de olayları daha yakından izleyebilmek için Kuban'a hareket etti. Stavropol'den hareket etmek üzereyken, Tuğgeneral Bezobrazov'dan 2 Mart tarihli bir rapor aldı. Raporda güruhun ayın 1'inde besbelli Labinskiy alayının stanitsalarından birine saldırmak niyetiyle Laba'nın sağ yakasına geçtiğini, ama tehdit altındaki noktalara ciddi sayıda takviye geldiğini öğrenince bu işe cesaret edemediği haber veriliyordu. Dağlılar Laba'ya geri çekildiler ve hafiyelerin bildirdiğine göre, herhalde Batalpaşinskiy bölgesine bir yarma hareketi yapmak üzere Kuban'ın yukarılarına yönelen küçük bir süvari grubu dışında herkes evine döndü. Bunun neticesinde Tümgeneral Gurko, Kuban hattına takviye akışını durdurdu, kendisi de Tuğgeneral Bezobrazov'un mevcut rahatsızlığıyla kendisine emanet edilen cenaha kumanda edip edemeyeceğinden emin olmak için Urupskaya stanitsasına gitti.



## KAFKAS ATLANTİSİ

Tüm bu yukarıda sözü edilen olayları haber veren kağıtlarla aynı zamanda Ust-Labinskiy bölgesinin kumandanı Albay Vasmund'un 22 Şubat tarihli raporunun kopyası da geldi. Buradan anlaşıldığına göre bu subay, düşmanın Ladojskaya ve Kazanskaya stanitsaları arasında yerleşik aulları götürmeye niyetlendiği şeklindeki yalan haberlere inanıp 19 Şubat'ta yedeklerle beraber Kuban'ın sağ yakasına ve oradan da Kazanskaya stanitsasına kadar aşağıya doğru ilerledi, bu arada ayın 20'sinde, Kafkas hattı ve Karadeniz orduları kumandanının Size sunduğu 2 Mart tarih ve 314 nolu Karadeniz kordon hattındaki savaş hadiseleri ceridesinin raporu vasıtasıyla Ekselanslarının malumu olan Voronej stanitsası civarındaki hadise cereyan etti.

Kuban hatlarındaki üst düzey kumandanlar tarafından, düşmanın önlenmesi ve geri püskürtülmesi için gerekli tedbirler alınmış olsaydı bu hadisenin böylesine üzücü bir sonuç vermeyebileceğini tesbit ettiğim için Tümgeneral Gurko'ya, emir-kumandada zafiyeti olanları ortaya çıkarmak ve suçluların hak ettikleri cezayı çekmeleri için çok sıkı bir inceleme yapması talimatını verdim <...>"

No 8538 Mart 1843 Tiflis"

Bu raporda en önemli olan şey, içinde yazılı olan devamlı gerginlik hali, her zamanki kuvvet yetersizliğiyle her hangi bir yönden gelebilecek hücumlara karşı tepki verme ihtiyacı, dağlıların Rus generallerine karşı ustaca yürüttüğü sinir savaşı değildir, - en önemli şeyin raporun sonunda yarım ağızla telaffuz edilen şey olduğu anlaşıldı - "Voronej stanitsası civarındaki hadise"...

Kafkas savaşının kendi mantığı vardı. Rus ordularının baskısı azalır azalmaz, dağlılar derhal hareketlenirdi. Petersburg'da özlemle beklenen mola durumu yalnızca stratejistlerin tahayyülünde mevcuttu. Savaş sahnesinde başlayan şey, "Altın horoz hikayesindeki" o meşhur durumun bir tekrarıydı. Hikayeye göre 'Çar Dadon', "yaşlılığında cenk yorgunluğunu atıp huzurlu bir hayat yaşamak istedi. Komşuları yaşlı çarı rahatsız etmeye başladılar, ona korkunç zararlar verdiler."

Dağlıların tasavvurunda Rusların pasifliği ancak zayıflıkla açıklanabilirdi, dolayısıyla da önlerinde rövanş ve topraklarını temizleme imkanı açılmış oluyordu. Ve, baskının zayıflamasına anında gösterilen reaksiyon, Rus orduları için felaketli hadiselerin mukaddimesi olan bir seri akın oluyordu.



Neidgart'ın kuru bir ifadeyle – yarım ağızla de olsa - söylediği “ Voronej stanitsası civarındaki hadise” cümlesi Tuğgeneral Bezobrazov'un raporunda deşifre edilmişti:

“20 Şubat'ta 600 kişiden fazla bir vahşi grubu Voronejskaya stanitsası-na saldırdı ama, Kazaklar tarafından püskürtüldü ve Koçeti çayı üzerindeki mezralara yöneldi ama Biryukov kumandasındaki 70 Kazak tarafından takip edildikleri için Kuban'a geri döndüler. Bu sırada düşman iki gruba ayrıldı; mülazım Biryukov'u Kazaklarıyla stanitsaya çekerek, Karadeniz ve Don Kazaklarına büyük zarar verdiler.”

Dağlıların yaptığı operasyonun resmi açık: sahte bir manevrayla ve asılsız söylentilerle Yarbay Vasmund'un düzenli birliklerini asıl yarma noktasından uzağa çektiler ve Kazaklardan on kat fazla sayı avantajından faydalanarak Kazak mezralarını tarumar ettiler. Kazakların zayıtı -raporda belirtildiğine göre- bir ölü ve iki yaralıdan ibaret olduğuna göre belli ki “büyük zararı” gören sivil halktı... Bu tipik bir durumdu. Ve sorun “emir-komuta zafiyetinde” değil, saldırganla muhtemel temas hattının çok uzun olmasında ve düşmanın niyetini anlamaya çalışarak az sayıdaki birlikleri bir yerden diğerine kaydırmak gibi yıpratıcı bir ihtiyaçtaydı.

Kafkas Kolordusu kumandanlığı devamlı olarak Petersburg'dan takviye istiyor ve genellikle red cevabı alıyordu. Petersburg Kafkasya ile barışarak onu ilhak etmek istiyordu ama, minimum masraf ile. Bu hasislik değil bir mali krizdi, ve 1787-1791 yılları arasındaki İkinci Türk Savaşı sırasında bütçe açığını kapatmak için on milyonlarca ruble değerinde karşılıksız banknot basılınca tırmanışa geçmişti. Napolyon savaşlarındaki muazzam masrafların, ülkenin kaldıramayacağı bir orduyu beslemenin kamçılacağı bu kriz, kırklı yıllarda kendini hissettirmeye başlamıştı. (I.Nikolay'ın hükümdarlığı fiili olarak, daha sonraki reformları ciddi surette teşvik edecek bir mali felaketle sonuçlanacaktır.) Kafkasya sahnesinde asker sayısını gerekli sınıra kadar artırmak bu nedenle fevkalade müşkül idi...

Gerilim tüm istikametlerde yükseliyordu. Bezobrazov'un nafile yere “Teberda abreklerini” zararsız hale getirmeye çalıştığı ve Kubanötelilerin Kazak mezralarını tarumar ettiği sırada Kuzey Dağıstan'dan şöyle bir rapor geliyordu:

“Kumuk vilayetindeki birliklerin kumandanından, Şuayib Mulla'nın Terek boyunda göçebe yaşayan Nogaylara, ve Çulubey Mulla'nın Temir Aul veya Nitsam Aul'a baskın yapmaya niyetlendiği haberini alınca aşağı Sulak hattının kumandanı, teşkil ettiği 4 piyade bölüğü, 135 Ural Kazası, 80 Dağıstanlı süvari ve iki topla birlikte 9 Şubat'ta Sultan Yangiyurt mevkiinde Sulak'ın sol yakasına geçti ve Dılım tarafından bir saldırı olması halinde Kumuk köylerini savunmak için Temir Aulla Nitsam Aul arasında konuşlandı. Ayın 10'u öğle vaktine kadar bu arada bekleyen Yarbay Yevdokimov, Şuayib Mulla'nın geri döndüğü, Çulubey'in de kendi grubunu dağıttığı haberini aldı. Bunun üzerine Sulak'ın sağ yakasına geri döndü ama daha yeni Sultan Yangiyurt köyüne ulaşmıştı ki, Miatminsk tabyasından oraya kalabalık bir düşman kuvveti geldiğini haber veren iki sinyal top atışı yapıldı. Bir topla beraber iki bölüğü Çir Yurt'a sevkeden Yarbay Yevdokimov, süvarisiyle Miatmin'e koşarken, Çir Yurt'ta konuşlu bölüğe de aynı yere hareket etmesini emretti. Bunlar olurken, Miatli'deki askeri kumandan bir bölük ve silahlı halkla birlikte Sulak'ı geçti ve, Dılım yönünden dağdan inen 400 kişi civarındaki silahlı grubu gözlemek için Zurmakent'in karşısında durdu. Sinyal atışlarından sonra süvarinin çabucak yetişmesi ve Çir Yurt'taki bölüğün hareketi düşmanı niyetinden vazgeçmek ve gerisin geriye dağa dönmek zorunda bıraktı.”

Okuyucunun dikkatini tüm bu ayrıntılarla aşırı derecede meşgul etmenin nedeni, Rus asker ve kumandanlarının -sınır bölgelerindeki stanitsaların halkını bir tarafa bırakalım- 1843 yılının ilk aylarında içinde bulundukları atmosferi hissetmesi içindir. Dağıstan, Çeçenistan, Çerkesya devamlı olarak atlı müfrezelerin alev yalazlarını dört bir tarafa saçarak kaynayan bir volkan halinde idi.

Kafkas Kolordusu kumandanlığı, tüm bu etkili büyük ve küçük akınların görünürdeki kaosunun bir anlamı olduğunu biliyordu, bir strateji vardı.

Yarbay Yevdokimov'un (yeri gelmişken, onun birkaç on yıl sonra Kafkasya'nın fethinin baş aktörlerinden biri olacağını belirtelim) müfrezesinin oradan oraya savrulduğundan bahseden aynı 5 Mart tarihli raporda şöyle deniyordu:

“Andi Koysu bölgesindeki tüm topluluklarda, Şamil'in emriyle halkı onluk ve yüzlük birimler halinde bölen bir düzen kurulmaktadır. Geçen ayın 15'i civarında Şamil'in Avaristan'a iki yönden saldırmak niyetinde

olduğu söylentisi yayıldı. Kibit Magoma kendi topladığı kuvvetlerle Avaristan'a Karadah köprüsü üzerinden, Hacı Murat da Andi Koysu üzerinden saldıracaktı..."

"Ne barış ne de büyük savaş" halinde her bir tarafın kendi öncelikli hedefleri vardı, kaçınılmaz olan o doğrudan çarpışmaya kadar.

Şamil, Rus taraftarlığına meyleden dağlıları şiddetle cezalandırarak dağlıları yekvücut hale getirmeye çalışıyordu:

"Şamil'in kalabalık bir süvari toplama buyruğu verdiğiine dair söylentiler her geçen gün doğrulanıyor. Üstelik, Hidaymin starşinası Maho'nun, oğluyla birlikte onun emriyle öldürüldüğü haberi geldi."

İmanın ikinci görevi, dağlıların bilincinde yüce Türk imparatorluğunun, Ruslar üzerinde uygulanan bu tayin edici baskıda onların yanında olduğu inancını pekiştirmekti.

15 Mart'ta Neidgart savaş bakanına alışılmadık derecede kısa bir rapor gönderdi:

"Tüm Dağıstan'da Şamil'in yanında Türkiye'den gönderilen bir top döküm ustası bulunduğu ve kırmızı bakırdan top döktüğü, bunun için tüm köylerde bu metalden mamul eski kap-kacağın toplandığı ve Şamil'e gönderildiği yönünde, doğruluğundan hiçbir dağlının şüphe etmediği bir söylenti yayılıyor."

Şamil'in düzenli bir topçu parkı yaratması savaşı değiştirebilirdi. O zamana kadar hartuç, devamlı olarak sayıca ve manevra kabiliyeti bakımından üstün bir düşmanla girilen çatışmalarda Rusların asıl kozlarından birini teşkil etmişti.

Bunun sadece bir söylenti olmadığı sadece köylerdeki eski kap-kacağın toplanmasıyla kanıtlanıyor değildi. 25 Nisan'da Neidgart savaş bakanına şöyle yazıyordu:

"1 ve 15 Nisan tarih ve 949 ve 984 numaralı raporlarımdan Ekselanslarının malumu olduğu üzere, hem Tuğgeneral Kluki von Klugenau ve hem de Tuğgeneral Şvarts, Şamil'in Dargo'da top dökme denemeleri yaptırdığını ve bu denemelerinde belli bir başarıya ulaştığını haber almışlardı.

984 numaralı raporumda, bu haberler neticesinde, bunların doğru olduğuna kanat getirdikten sonra, Kuzey Dağıstan ve Dağlık Dağıstan'daki

ordu kumandanlarını ve Kafkas hattının sol cenahı kumandanını, Dargo'da top dökümü işiyle uğraşan şahısları her çareye baş vurarak ele geçirmekle görevlendirdiğimi Ekselanslarına arz etmiştim. Benzer talimatı Tuğgeneral Prens Argutinskiy-Dolgorukiy'e de verdim <...>

Tüm elde edilen bilgiler, dağlılarda top dökümünün bu sanatı Türkiye'de öğrenip geçen yılın sonbaharında Şamil'in yanına gelen insanlar tarafından yapıldığına işaret etmektedir. Ayrıca, Karadeniz sahil hattı 4. Kısım amirinin vekili, bize sadakatıyla maruf Türk Ermenisi Merina Türk Oğlu'ndan, son zamanlarda Türklerin Trabzon'dan Kobuleti'ye koçerma tipi kayıklarla (bir nevi hafif kayık, muhtemelen Türkçe uçurma kelimesinden türemiş-ç.n.) gizlice barut naklettiklerini; Rusya ile Türkiye arasında ihtilaf olduğu ve 12 bin kişilik bir ordu toplanmakta olduğuna dair söylenilerin her tarafa yayılmakta olduğunu öğrenmiş."

Şamil'e top döküm ustalarının yollanmasının Rusya'nın dağlılara uyguladığı aktif baskıyı durdurmak şeklindeki temel strateji değişikliğinden sonra hemen sonra başlaması dikkate değer. Türkiye, şüphe yok ki ne Rusya ile bir savaş başlatmak ve ne de Kafkas savaşına doğrudan müdahil olmak niyetindeydi. Ama, Kafkasya'daki gerginliği devamlı olarak artırmak tabii ki, İstanbul'un planları arasındaydı.

Neidgart'ın raporu Nikolay'a takdim edildi. Nikolay Nesselrod'a tedbir alması emrini verdi. Nesselrod "Konstantinopol'deki elçimize Bab-ı Ali tarafından yasaklanmış olan, Karadeniz'in Doğu sahiliyle ilişkisinin bir daha başlamaması için gözlemini artırması talimatı verdi." İlişkiler buna rağmen devam etti.

Eşzamanlı olarak Şamil'in psikolojik hücumu da devam ediyordu. Çeçenistan ve Dağıstan'daki birliği ve savaşçı ruhu, imam ancak, taraftarlarına kaçınılmaz nihai zaferi garanti etmek suretiyle ayakta tutabiliyordu. Burada esas olarak iki faktör vardı. Dini faktör: Allah kafirlerin zafer kazanmasına izin vermez! Ve Türk faktörü: Allahın hizmetkârı olan Sultan bize yardıma geliyor!

18 Mayıs'da Neidgart, Türk liderlerinden İbrahim Paşa adına dağlılara hitaben yazılmış olup, özel ulaklar tarafından aullara dağıtılan beyannamenin Rusça tercümesini Petersburg'a yolladı.

İbrahim Paşa, Sultan Abdül Mecit Han'ın buyruğunu haber veriyordu.

“Mısır'da ve Mansuriye'de deniz ve kara birlikleri teşkil edilecek: bu birlikler 1259 yılı Rebi-ül evvelinde (yani 20 Mart 1843 tarihinde)<sup>90</sup> derhal şahsi kumandam altında önce Anapa'ya, ardından da Kırım ve Nehinsk adalarına ve kafirlerin elindeki diğer yerlere çıkacaktır. İman sahipleri için mutlu, kafirler ve günahkarlar için acı bir haber olan bu mektubu size ben yazdım.”

Orduların hareket hızı ve geçmeleri gereken muazzam mesafe hesaba katılırsa İbrahim Paşa'nın varsayılan ordusunun Kuzey Kafkasya'ya yaklaşıp olarak orada tayin edici olaylar cereyan ederken ulaşması gerekiyordu...Şamil'in adamları tarafından uydurulduğu şüphesiz olan bu çağrının ortaya çıkışı ve orada atıfta bulunulan tarihler, tüm bunlar iyi düşünülmüştü.

Mesaj dağlılara doğrudan bir hitapla son buluyordu:

“Ey bu sözü edilen yerlerde meskun müminler! Kafirlerle görüşmekten sakının, yalan dünyanın zenginliklerine değer vermeyin ve şeytanın iğvasından uzak durun, ibadet, sadakat ve öğrenme vasıtasıyla Allah'a yaklaşın. 17 yaşla 40 yaş arasındaki insanlar silahlanın, böyle kutsal ve önemli günlerde cereyan edecek savaşa hazırlanın ve ben gelene kadar Şeyh-Şamil Efendi'yi dinleyin ve onun iradesine itaat edin.”

Petersburg ve Tiflis için bu durumda en önemli şey, dağlıları bölmek, topluluklardan bir kısmını kendi tarafına çekmek ve Şamil'e karşı bir silahlı güç oluşturmak, böylelikle “kurtuluş savaşını, iç savaşa dönüştürmekti.” Kafkas Kolordusu ve imamın kuvvetleri arasındaki yıpratıcı ölümüne savaşın yegane alternatifi bu idi. Tam da 1843 yılı baharı ve yazında dağlı toplulukları etkileme mücadelesi daha da kızışmıştı.

Vladikafkas kumandanının raporunda şöyle deniyordu:

“Bahar süresince Şamil düzlük tarafından (yani ovalık Çeçenistan-Y.G.) sınırlarımıza saldırmak niyetiyle dört defa ciddi kalabalık gruplar topladı, ama kendisini püskürtmek için her defasında kuvvetli tedbirler alındığını görünce bu taraftan saldırının başarılı olamayacağı ve büyük kayıp vereceği kanaatine vararak, dikkatini dağlı kabilelere çevirdi, uzaklığı ve ulaşım güçlüğü dolayısıyla onları destekleyemeyeceğimizi hesaplayarak,

<sup>90</sup> Beyanname müterciminin açıklaması

zahmetsizce ve kayıp vermeden onları itaat altına almayı umuyordu. Bu mülahazaların neticesi olarak Şamil, Ahverdi-Magomet'e, birkaç bin kişilik bir güruhla birlikte bize tabi olan Galgaylar ve Kistlere karşı harekete geçmesi emrini verdi. Ahverdi-Magomet'in güruhu Galgay topluluğu sınırının yakınındaki Tsori köyünü, bu topluluğu telkin, tehdit veya silah zoruyla bizden ayrılıp müritlere biat ettirmek amacıyla işgal etti.

İyi niyetli Galgaylıları bütünüyle yardımsız bırakmamak için Albay Nesterov, iki dağ topuyla birlikte 3 bölük piyade ve 1.000 civarında milisi, Galgay'ın ayrılması halinde düşmanın Kistin boğazına ve Gürcü Askeri yoluna saldırısına engel olmak amacıyla, Kistin boğazına sevk etti. <...> Albay Zolotarev, Vladikavkaz okrugundan Kistin boğazına sevk edilen birliklerle buluştuktan sonra, iki dağ topunun refakatinde 8 bölük piyade ile Obina köyünden daha önce milisler tarafından işgal edilen Galgay sınırına geldi ve Huli köyü yakınında konuşlandı. Kuvvetlerimizin yaklaşmasının hızlı ve hayırlı etkisi oldu. Galgaylılar kısa süreli müzakerelerden sonra Albay Zolotarev'e 12 amanat (rehine) verdi ve düşman grubu dağıldı."

Dağlı topluluklardan bir kısmı yıkımdan ve kan dökülmesinden dolayı yorgun düşmüştü ama, tarafsız kalmalarına ne bu, ne de diğer taraf izin veriyordu. Bu toplulukların bağlılığı o yerde o andaki güç dengesine bağlıydı. Amanatı – rehineleri - her iki taraf da alıyordu.

Lakin sadece bağlılık Rus kumandanlığına kafi gelmiyordu. "Barışçı dağlıların" askeri faaliyetine ihtiyacı vardı.

17 Mayıs'da Neidgart savaş bakanına şöyle yazıyordu:

"Tuğgeneral Prens Argutinskiy-Dolgorukiy, Kaluh askeri amiri ve Yüzbaşı Abdul Rahman Bek'den 9 Mayıs'da Kibit Magomet ve Abdurahman Karahskiy önderliğindeki kalabalık bir güruhun Çoh köyüne saldırdığı raporunu aldı. Anlaşılan amaçları bu köyün en saygın sakinlerini yok etmek ve diğerlerinden de amanat almaktı. Kibit Magomet'in baskını ilk başta tamamen başarılı oldu. Bu saldırıyı püskürtmeye henüz hazır olmayan köy sakinleri başlangıçta fazla bir direnç göstermedi ve hızla hareket eden müritler, köylüler henüz silahlanıp kendi Kadılarının önderliğinde yiğitçe direnişe başlamadan önce köyün yarısını ele geçirdi. Bu sırada Abdul Rahman Bek'in kardeşi Agalar Bek de Gazikumuk hanlığı sınırının karşısında konuşlu kordon muhafızlarının bir kısmıyla Çoh'a yetişti ve üç yüz nökerle

(nöker: bazı Müslüman topluluklarında bir liderin etrafında toplanan savaşçılara verilen ad.-ç.n) birlikte hızla köye daldı. Cesaretiyle maruf Bek'in önderliğindeki bu yardımın gelmesiyle maneviyatı düzelen köy sakinleri, müridlerin üzerine yiğitçe saldırdı ve onları köyden tamamen çıkarttı. Bu çatışmada müridlerin kaybının büyük olduğu değerlendiriliyor. Çoh'luların eline 16 ceset geçti, kendileri de sadece 4 kayıp verdiler."

Rus askerleri ve Kazakların neredeyse her gün "vahşileri" stanitsalardan ve "barışçı" aullardan püskürtmesi gerekiyordu. Bu sıradan bir şeydi ve hiçbir gürültü koparmıyordu. Çoh köyünde çatışmadan sonra olanlar, Petersburg ve Tiflis'de, Rusya taraftarı dağlı toplulukların Şamil'e karşı askeri harekate dahil edilmesine ne büyük önem verildiğinin kanıtıdır.

"Müridlerin Çoh köyüne yaptığı baskının başarıyla püskürtüldüğünü rapor eden -diye devam eder Neidgart- Tuğgeneral Prens Argutinskiy-Dolgorukiy, bu çatışmanın başarısını Kadı Magomet'in emir-komuta becerisine ve Agalar Bek'in fevkalade cesaretine atfederek, birinciye kademisine uygun maaşlı bir rütbeyle, ikinciye de hassa süvari alaylarından birine tayinle ödüllendirmeyi, Çoh halkı ve Gazikumuk nökerlerini teşvik etmek için de 9 Mayıs'da yararlılık gösterenlere askeri nişanlar dağıtılmasına tavassut edilmesini rica etmektedir.

Yukarıdaki hususları Ekselanslarına arz ettikten sonra <...> Majesteleri adına şahsıma tevdi edilen yetkiye dayanarak General Prens Argutinskiy-Dolgorukiy'e üç adet askeri nişan ve St. Jorj şeritli üç adet gümüş madalya ve, ilk gruptaki nişanlara takılmak üzere şerit satın alınması için dörder çervonets (çervonets: 10 rublelik para birimi – ç.n.), ikinci gruptakiler için de ikişer çervonets yolladığımı bilginize sunarım."

Nikolay Kafkas Kolordusu kumandanının raporunun üzerine kendi eliyle şöyle yazdı:

"Çok iyi bir başlangıç, aralarında yarışmaları için böylesi işleri mukafatlandırmak iyi olur."

Rapordan da anlaşılacağı üzere Çoh köyündeki olayın kendi içinde bir ilk olduğu görüldü ve Neidgart bundan maksimum faydayı sağlamaya çalıştı. 27 Mayıs'da Çernişev'e şu raporu verdi:



“Tüm Çoh topluluğuna, bu işteki sadakatleri ve hizmetlerine karşılık olarak hükümetin kendilerine olan ilgisini göstermek amacıyla, ticaret ve başka işler dolayısıyla sık sık gittikleri tüm Transkafkasya vilayetlerinde onlara özel bir himaye gösterilmesi talimatını verdim ve bunu özel bir beratla Çoh'lulara ilan ettim.”

Öyle anlaşıyor ki, bugünkü dille söylersek, kaba kuvvet ve askeri tedbirler yerine “siyasi tedbirler”, (Neidgart'ın raporundaki günümüze de pekala uyacak ifadeyle) imparator tarafından Neidgart'a verilen yol haritasının özünü oluştuyordu.

Kuzey Kafkasya problem düşümünün inanılmaz karmaşıklığı – din, Hristiyan etiğinden özü itibarıyla farklı olup, dağlılar tarafından kutsal bir anlam atfedilen gelenekler, temel ekonomik gelir kaynağı olarak başvuru- lan akıncılık, ve nihayet özellikle azgın Tsitsianov ve Yermolov döneminde birikmiş olan ölümcül gücenmişlik duygusu – bütün bunlar, Nikolay tarafından çok iyi algılanmıyordu. Dağlılarla anlaşmanın mümkün olduğunu ve bunun sonu gelmez savaşlara kıyasla daha ucuza mal olacağını düşünüyordu. Bu bir hayaldi. Rusya ve Kafkasya trajik bir çıkmaza girmişlerdi. Kendi varoluş mantığına uygun olarak imparatorluk, kendisiyle sistemine dahil ettiği Hristiyan Transkafkasya arasında kafirlere karşı nefret ve aşağılamayla kaynaklanan bir Kafkasya bırakamazdı. Dağlılar da asırlardır sürdürdükleri hayat tarzından başkasını tasavvur edemiyorlardı. Onlar için bu, dünyanın sonu olurdu. Söz konusu olan sadece kendilerine dinsel, kültürel ve ekonomik olarak yabancı bir imparatorluğa karşı uydu durumuna düşmek değildi. Dağlı için söz konusu olan şey, kendi varoluş algısının temelden değişmesi, kendisine saygısını yitirmesi, hiyerarşik değerlerin bozulması ihtimaliydi.

Kafkasya'nın direnci, Yermolov'a karşı savaşan, kafirlere karşı yüce bir savaşı başlatan kuşaktan sonra azaldı ve nihayete erdi. Kırklı yıllarda henüz tabi olma fikrine adapte olma süreci başlamamıştı. Tolstoy'un romanıyla meşhur olan Hacı Murat'ın trajedisi sadece Rus generallerinin sözlerini tutmamış olması ve bu kaçağın ailesinin mahvına sebep olmuş olmalarında değildi, O bir dünyadan başka birine yaptığı psikolojik sıçramaya dayanamamıştı. Hacı-Murat gavurlarla kurnazca oynayabiliyordu – ve defalarca oynadı -, çünkü Şamil'le anlaşamıyordu, ama yabancı bir dünyada kök salmayı beceremedi.

Çeçenistan ve Dağıstan'ın kaçınılmaz olanın kaçınılmaz olduğunu anlamları için, kuvvetli bir askeri baskıyla geçecek uzun yıllar, sadre şifa bir Türk yardımı ihtimalinden duyulan hayal kırıklığı ve imam Şamil'in tanrı tarafından seçildiğinden şüphe duyulması gerekecekti...

1843 yılında ne Rus hükümeti, ne de Kafkas Kolordusu kumandanlığı sürecin mahiyetini anlamışlardı, ve tehlikeli hayallerle yaşıyorlardı.

30 Haziran'da Neidgart savaş bakanına şöyle rapor veriyordu:

“Şamil'in Dağıstan'daki müridlerinden biri olan Avaristanlı Hacı-Murat, en saygın bir Avar sülalesine mensuptur, ayrıca, Şamil'in selefi Hamzat-Bek tarafından 1834 yılında öldürülen son Avar hanı Hacı-Murat'ın annesinden süt emmişti, bilindiği gibi bu durum dağlılarda kan akrabalığı kadar yakın bağlar tesis eder ve Hacı-Murat, kardeşiyle birlikte han ailesinin yok edilmesinin intikamını alarak Hamzat-Bek'i öldürmüştü, bu nedenle Avarlar nezdindeki saygınlığı daha da arttı. Bu saygınlığın tesis edilmesinde en az aile kökeni kadar yiğitliği ve şahsi karakteri de etkili oldu.

Belki de halkın ona olan bu teveccühü, Ahmat-han-Mehtulinskiy'in Hacı-Murat'ı sıkıştırarak kaçmaya mecbur bırakan düşmanlığının sebebidir.

Kuzey Dağıstan'daki ordu kumandanı Tuğgeneral von Klugenau, bu keyfiyeti ve firarından önce bize örnek bir sadakatle hizmet ettiğini göz önüne alarak ve Şamil'in gücünü zayıflatmak için siyasi tedbirlere başvurulması yönündeki tavsiyelerimden hareketle, Avaristan hükümranı Binbaşısı Prens Orbelyan'a, bizim tarafa geçmeye ikna etmesi için Hacı-Murat'la ilişkiye geçmesi talimatını verdi. General von Klugenau'un rapor ettiğine göre, bu ilişkiler ilk başta başarılı olmadı, ama şimdi öyle anlaşılıyor ki Hacı-Murat gerçekten de Şamil'i bırakmak istiyor ama bağışlanacağına kanıt olarak General Von Klugenau'un mührünün kendisine yollanmasını istiyor.

Benim onayım olmadan bu isteği yerine getirmeye cesaret edemeyen General von Klugenau benden talimat bekliyor, ayrıca çok sayıda taraftarının da kendisine katılmasının muhtemel olduğunu, Hacı-Murat'ın bizim tarafa geçmesiyle birlikte Avaristan ve Koysubu'nun şimdi olduğu kadar akınlara maruz kalmayacağını, zira Şamil'in Hacı-Murat'ın yerini dolduracak birisini bulmasının zor olacağını da ilave ediyor.

Hacı-Murat'ın bizim tarafa geçmesinin dağlık Dağıstan'da doğurabileceği neticeleri göz önüne alarak, Tuğgeneral von Klugenau'un raporunu

alır almaz, generale, Hükümet tarafından hem onun ve hem de kendisiyle birlikte gelecek taraftarlarının eski suçlarının bütünüyle affedildiğinin bir nişanesi olarak bu dağlıya kendi mührünü göndermesi talimatını verdim.”

Nikolay raporun üzerine şöyle yazdı:

“Önemli bir iş, ama kendisine fazla güvenmemek lazım, önce suçunu telafi etme arzusunu icraatta kanıtlamalı.”

İmparator çok haklıydı. Hacı-Murat o sırada Ruslara geçmeye hiç de niyetli değildi. (Bu on sene sonra olacaktır.) O, kendisiyle eski bir hesabı olduğu General von Klugenau ile oyun oynuyordu.

Neidgart ve Klugenau, Nikolay’ın unutmadığı anlaşılan çok önemli bir ayrıntıyı es geçiyorlardı -Hamzat-Bek’in 1834 yılında katledilmesinden sonra Hacı-Murat Ruslar ve dağlılar arasındaki dengeyi gözeterek Avaristan’a hakim olmuştu, ama 1836 yılında gücünü artıran Şamil’le ilişkisi olduğu şüphesiyle- muhakkak ki sebepsiz yere değil - General von Klugenau tarafından tevkif edilmiş, kaçmış, kaçarken de ölümden kıl payı kurtulmuş ve Şamil’in en önde gelen naiplerinden biri olmuştu.

1843 yılında, Kafkas kolordusunun ve tüm Kafkasya’daki Rus idaresinin kendini içinde bulduğu o çok çetin ve çok aptalca durumda Neidgart, yalnızca olayları etkileyebilecek herhangi bir araç elde edebilmek amacıyla, naibin geçmişine göz yummaya, her şeye rağmen ona inanmaya, 1836 yılındaki hareketlerine bahane bulmaya hazırdı.

Hacı-Murat kafası karışmış Neidgart’ı parmağında oynatırken, Şamil süvarisini eğitti, özel operasyonlarla hasmın savunmasındaki zayıf noktaları yokladı, Türkiye’den Karadeniz sahili yoluyla sevk edilen silahları biriktirdi ve Ağustos sonunda darbeyi vurdu.

Eylül’ün ilk üç haftasında Kafkas Kolordusu 55 subay ve bin beş yüz er ve erbaş, bir dizi kale yitirdi. İrtibat koptu, önceki dönemde itaat altına alınmış dağlı topluluklar derhal ayaklandılar ve imama katıldılar.

Saldırının ana figürlerinden biri Hacı-Murat’tı.

Dağlıları bölme ve onları Şamil’le mücadeleye katma çabasıyla paralel yürütülen pasif savunma stratejisi bir felaketle sonuçlandı.

Yaklaşık bir denge durumuna ulaşmak ancak 1844 yılı baharına doğru mümkün olabildi. Rus ordularının askeri itibarının ihya edilmesi için de yıllar geçti.

Hadiselerin doğrudan neticesi, Neidgart’ın görevden alınması ve güçlü cezalandırma seferlerine geri dönülmesi oldu.

1845 yılı Haziranında Kafkasya naipliğine, çok deneyimli bir general ve yönetici olan Kont Mihail Semyonoviç Vorontsov atandı. Petersburg'un baskısıyla, büyük bir kuvvetle Şamil'in ikametgahı olan müstahkem Dargo aulu üzerine yürüdü. Dargo seferi Rus subay ve erlerinin hafızasındaki en korkunç anılardan biri olarak kaldı...

Yeni bir on yıllık dönem başlamıştı. Kanlı olduğu kadar da semeresiz. Ve ancak Kırım savaşının nihayete ermesinden sonra beklenmedik bir şekilde kırıma noktası geldi. Bu, hem Rusya ve hem de Kafkasya için başka bir dönemdi.

Şüphesiz ki, arşiv belgelerini okurken, Kafkas savaşı gazilerinin anılarını gözden geçirirken bu bilgiyi kaçınılmaz olarak bugünkü olaylarla kıyaslıyoruz. Ve devasa gayretlere ve ağır bedellere rağmen, Rusya İmparatorluğu'nun Kafkas düğümünü çözemediğini anlıyoruz. Benzersiz bir tarihsel duruma, bir buçuk asır süreyle dondurulmuş, her iki taraf için de trajik bir ihtilafa şahit oluyoruz. Bazan isyanlarla bozulan uzun mola durumu, işin mahiyetini değiştirmede.

Petersburg, dağlıların davranışının iç mantığını anlamadı ve anlamaya çalışmadı. Bunu yapmayı galiba bir tek Prens Baryatinskiy denedi ve bu durum onun 1860'ların sonunda savaşı nihayete erdirmesine yardım etti.

Daha güçlü bastırma araçlarına ve daha ince bir demagojiye sahip olan Sovyet iktidarı, problemi kendinden emin bir şekilde derinlere iterek Rusya İmparatorluğu'nun yolundan gitti.

Kendisi de bir Kafkasyalı olan Stalin belli ki pek çok şeyi anlıyordu ama, düğümleri tarafların çıkarını hesaba katarak çözmek onun adeti değildi. Onun için tek bir çıkar vardı - kendi çıkarı - ve düğümleri keserdi. Onun anlıyor olması - tam tersine!- şiddetin ölçüsünü daha da artırıyordu.

Stalin sonrası SSCB'de (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, kısaca Sovyetler Birliği-e.n.), Kafkasya'daki bayağı Sovyet toplumsal hayatının - vilayet komiteleriyle, bölge komiteleriyle, icra komiteleriyle - boyalı gü-taperka (Gütaperka: Sumatra ve civarındaki adalarda bir ağaçtan elde edilen plastik benzeri bir madde-ç.n.) maskesinin altında neler olup bittiğini anlamaya çalışan hiç kimse çıkmadı...Şayet çıksaydı da, iktidar bununla uğraşmayı yasaklardı.

Tabii ki Sovyet askeri okulunu ve Akademiyi bitiren SSCB stratejik hava kuvvetleri generali, SBKP'nin (Sovyetler Birliği Komünist Partisi-e.n.) uzun yıllar üyesi olmuş Cohar Dudayev, hiç de dini bütün bir Müslüman

## KAFKAS ATLANTİSİ

olan imam Şamil'le özdeş birisi değildi. Ve geçen asırdan farklı olarak Çeçenistan'ın önünde diz çökmek veya ölmek seçimi yoktu, ve dağlının psikolojisi Rusya'nın bünyesinde geçen 130 yıl içerisinde vassallık durumuna yeteri kadar adapte olmuştu, üstelik Dudayev'e teklif edilen şartlı bir vassallıktı. Ve, herhalde Dudayev'in ve ardılarının Çeçenistan için ölümcül olan inatçılığı Şamil'in yılmazlığıyla kıyaslanamazdı.

Lakin derinlerde, dondurulmuş ihtilafların patlama tehlikesi taşıyan çökeltilerini barındıran ve yukarıdan gelen ses dalgalarıyla ateşlenen fundamental psikolojik katmanlar vardır. Ve bu katmanlar – bir tektonik kırılmada olduğu gibi - aniden yüzeye çıkarlar...

Ataların günahları ve hataları ahfadın üzerine kalır. Yeni Rusya bugün 1843-2000 yılları tipinde bir Kafkas kentauruyla (Kentaur: Yunan mitolojisinde insan etiyile beslenen yarı insan yarı hayvan görünümlü olağanüstü yaratık –ç.n.) yüz yüzedir.